

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ (НА ПРИКЛАДІ НУТРИЦІОЛОГІЇ)

Вихрущ Анатолій Володимирович,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови,

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського МОЗ України

ORCID: 0000-0002-4177-4614

Хай Бог благословить твоє слово і твоє мовчання

Проповідник

Статтю присвячено актуальним питанням вивчення української мови за професійним спрямуванням у медичних університетах. Особлива увага звертається на питання змісту, методів навчання, сучасну джерельну базу, доцільність використання творчих есе, ознайомлення студентів із перевагами і недоліками штучного інтелекту. Виокремлено складність підготовки молодих фахівців до якісного проведення анамнезу, діалогічного спілкування, культури запитань, загроз ятрогенії, дотримання вимог емпатії. Нутриціологія розглядається не лише як наука про харчування, що вивчає поживні речовини (нутриєнти) та інші компоненти, що містяться в продуктах харчування, їхній вплив на організм, а й як складна система, елемент здорового способу життя з урахуванням індивідуальних, гендерних особливостей, тенденцій особистісного розвитку на різних етапах життєдіяльності. Методологічною основою стали закономірності педагогічної персонології, системний підхід, засади інтегрального мислення. Установлено доцільність модернізації змісту навчального процесу, творчого використання сучасних цифрових технологій. Результатом дослідження стала авторська навчальна програма для майбутніх нутриціологів. Обґрунтовано необхідність подальшого вивчення можливостей медичної риторики, дидактичної культури викладачів і студентів у закладах вищої освіти. Перспективними є висновки щодо врахування глобальних масштабів голоду, пропаганди здорового способу життя, модернізації навчальних програм, економічних, соціальних і медичних проблем, персоналізованого підходу, клінічного харчування, спортивної нутриціології, гендерних, професійних особливостей. Новим викликом для системи вищої освіти стало масове використання можливостей штучного інтелекту. Оновлюються законодавча база дотримання вимог академічної доброчесності, юридичні норми для кожного закладу вищої освіти. Застосування штучного інтелекту в медичній освіті є перспективним напрямом розвитку, який потребує комплексного підходу до вирішення етичних проблем, важливою є об'єктивна оцінка переваг і загроз. Дотримання принципів академічної доброчесності, формування етичної культури та розвиток критичного мислення стають ключовими умовами ефективного використання нових інформаційних технологій. Актуальність проблеми зумовлюється динамічністю змін у медичній освіті. Для прикладу, в ТНМУ лише впродовж останніх років розпочався набір студентів на такі спеціальності, як «Терапія та реабілітація», «Прикладна лінгвістика. Медична термінологія та галузевий переклад (англійська мова)», «Біологія», «Нутриціологія».

Ключові слова: дидактика, розвиток, творчість, медична освіта, нутриціологія, штучний інтелект.

Vykhruhshch Anatolii. Didactic aspects of teaching ukrainian for professional purposes (the case of nutrition science)

The article concerns the current issues in teaching Ukrainian for professional purposes in medical universities. The particular attention is paid to the content and methods of instruction, modern educational resources, the use of creative essays, and familiarizing students with the advantages and disadvantages of artificial intelligence. The study highlights the challenges of preparing future specialists for effective patient history taking, dialogic communication, questioning culture, prevention of iatrogenic risks, and adherence to the principles of empathy. Nutrition science is considered not only as a discipline that studies nutrients and other components contained in food products and their effects on the human body, but also as a complex system and an essential element of a healthy lifestyle, taking into account individual and gender characteristics, as well as personal development trends at different stages of life. The methodological framework of the study is based on the principles of pedagogical personology, the systems approach, and integral thinking. The research confirms the necessity of modernizing the content of the educational process and creatively integrating contemporary digital technologies. The outcome of the study is an original curriculum developed by the author for future nutritionists. The need for further exploration of medical rhetoric, as well as the didactic culture of teachers and students in higher education institutions, is substantiated. The findings emphasize the importance of considering the global scale of hunger, promoting healthy lifestyles, modernizing educational programs, addressing economic, social, and medical issues, and implementing

personalized approaches, clinical nutrition, sports nutrition, and gender and profession – specific considerations. A new challenge for the higher education system has emerged through the widespread use of artificial intelligence. Legislative frameworks governing academic integrity are being updated, along with institutional regulations in higher education institutions. The application of artificial intelligence in medical education is a perspective area of development that requires a comprehensive approach to addressing ethical issues. An objective assessment of both its benefits and risks is essential. Adherence to the principles of academic integrity, the formation of an ethical culture, and the development of critical thinking are becoming key conditions for the effective use of new information technologies. The relevance of this issue is driven by the dynamic changes occurring in medical education. For example, at the I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, student enrolment has recently begun in such specialties as «Therapy and Rehabilitation», «Applied Linguistics. Medical Terminology and Specialized Translation (English)», «Biology», and «Nutrition Science».

Key words: didactics, development, creativity, medical education, nutrition science, artificial intelligence.

Вступ. Актуальність теми зумовлена новими викликами, що постають перед закладами вищої освіти. В умовах війни і відбудови, масової еміграції значно збільшується перелік загроз для життя й здоров'я населення. Оновлюється перелік спеціальностей, розвиваються цифрові технології, відбуваються зміни в глобалізованому світі. У закладах вищої медичної освіти уточнюється зміст професійної підготовки, оцінюється ефективність нових форм і методів навчання, досліджується система цінностей молоді.

Підготовка фахівців із нутриціології у медичних університетах є порівняно новим напрямом, що потребує вивчення досвіду інших країн, узагальнення досягнень вітчизняних учених. Влучно названі І. Огієнком «рідномовні обов'язки громадянина» передбачають не лише відповідальність особистості за культуру мовлення, захист мови, а й відповідне методичне забезпечення навчального процесу, наукову оцінку «мови війни і ненависті», протидію цілеспрямованому поширенню суржику, розуміння тенденцій прихованої русифікації на кшталт завдань щодо звучання українською мовою фразеологізмів країни агресора або популярних і непотрібних порівняльних таблиць «неправильно», «правильно». Для учнів, студентів потрібно створювати умови, щоб вони говорили, дотримуючись усталених норм української мови, а не засмічували інформаційне поле «неправильними» даними.

Нові завдання виникають перед українською мовою за професійним спрямуванням. Стаємо свідками поступового переходу від загальних засад культури мови до вивчення професійних особливостей, а отже, до окремих професій та спеціальностей. Можна передбачити масове поширення праць на кшталт «Українська мова за медичним спрямуванням», «Медична риторика» з подальшим урахуванням особливостей спеціалізації. Доцільно звернути увагу на динамічність змін упродовж останніх років. Як приклад розглянемо діяльність викладачів кафедри української мови ТНМУ імені І.Я. Горбачевського. Ще в

2003 р. В.Я. Юкало в НАН України успішно захистив кандидатську дисертацію з філології «Мовні стереотипи в комунікаціях лікаря». У 2017 р. (друге видання 2025 р.) він підготував розділ для популярного підручника «Українська мова за професійним спрямуванням» [1]. Під керівництвом доцентки М.П. Тишковець викладачі досліджували дві колективні теми: «Інтерактивні засоби формування іншомовної компетенції у професійно орієнтованому спілкуванні студентів-медиків» (2016–2018 рр.); «Лінгводидактичні особливості викладання української мови у медичному закладі вищої освіти» (2019–2021 рр.). У 2022 р. затверджена нова колективна тема «Професійна лінгводидактика в контексті особистісної парадигми». Наукові пошуки завершилися публікацією монографії з аналогічною назвою [2]. У 2025 р. розпочалася робота над новою темою «Медична риторика і комунікація в системі професійної лінгводидактики». Помітною подією стала наукова конференція з такою ж назвою, яка проведена в червні 2026 р. Розпочато роботу над колективною монографією. На увагу фахівців заслуговує цикл передач «Світ слова. Всесвіт мови». І.Я. Заліпська і Т.П. Мельник узяли участь у написанні колективної монографії «Культура мови: від теорії до практики» [3]. Увагу фахівців викличе книга «Українська мова (за професійним спрямуванням): практикум для здобувачів вищої фармацевтичної освіти» [4]. Різноманітність досліджень дає змогу зробити висновок про пошук нової структури, змісту, форм і методів вивчення основ української мови за професійним спрямуванням у медичних університетах.

Мета статті – вивчити перспективні напрями розвитку нових підходів для визначення структури змісту української мови за професійним спрямуванням в умовах медичного університету.

Постановка проблеми. Кожна наука, як і людина, проходить складний та суперечливий шлях розвитку. У системі вищої освіти завжди зверталася увага на питання культури мови і культури мовлення. Очевидно, що лише в умовах самостій-

ної державності питання рідномовних обов'язків починають займати одне з чільних місць на національному рівні. Зауважимо поступовий перехід від узагальнених праць, спрямованих на вивчення теоретичних засад розвитку культури мовлення, спілкування, основ риторики, до системної оцінки фахової підготовки і конкретних спеціальностей. Прикладом може слугувати вивчення української мови за професійним спрямуванням. Після серії підручників на цю тему очевидним став перехід до вивчення української мови за медичним спрямуванням, а викладачі дедалі частіше усвідомлюють необхідність урахування специфіки підготовки стоматологів, парамедиків тощо. Необхідність оновлення стимулюють і зміни в навчальних програмах загальноосвітніх шкіл. Без огляду на ці особливості в медичних університетах може відбутися повернення до шкільного рівня або імітації профільної підготовки студентів філологічних спеціальностей.

Аналіз джерел. Наукова оцінка джерельної бази заслуговує окремого монографічного дослідження, адже перелік книг відомих авторів досягнув значного рівня у кількісних та якісних вимірах. Можна обґрунтовувати періодизацію розвитку проблеми, шукати закономірності становлення, тенденції системи науково-методичного забезпечення. У 2014 р. викладачі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (І.М. Гуменюк і Г.В. Білавич) опублікували четверте видання посібника «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Ця книга важлива з декількох причин. По-перше, авторки змогли назвати певну кількість відповідних праць (Сліпушко О. Українська мова та етапи кар'єри ділової людини; Жайворонок В.В. Українська мова в професійній діяльності; Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням; Погиба Л.Г., Грибніченко Т.О., Голіченко Л.М. Українська мова фахового спрямування). Водночас цілком справедливо, використовувалися результати досліджень інших відомих авторів, серед яких: Б. Антоненко-Давидович, Н. Бабич, Ф. Бацевич, Н. Волкова, Г. Волкотруб, В. Жовтобрюх, А. Капелюшний, К. Климова, О. Муромцева, О. Пономарів, М. Пентилук, О. Сербенська та ін. По-друге, послідовність тем відповідає нормативним документам 2009 р. [5].

Лідерами цього періоду, на нашу думку, були і залишаються автори численних праць С.В. Шевчук та І.В. Клименко. Закономірно, що саме вони стали укладачами програми курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для вищих навчальних закладів, які здійснюють під-

готовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра медичного та ветеринарно-медичного спрямувань), яку Міністерство освіти і науки України затвердило 21.12.2009 (Наказ № 1150). Зауважимо, що для молодших спеціалістів аналогічну програму підготували Т.М. Антонюк, О.С. Стрижаковська, Л.М. Борис.

Підкреслимо красномовний факт. Програма курсу, яку підготували С.В. Шевчук та І.В. Клименко, передбачала 18 годин лекцій та 54 години практичних занять. Для пояснювальної записки як епіграф автори використали слова О. Гончара: «Статус державності потрібен нашій мові, щоб після згубних браконьєрських літ повернути їй і природну роль, і силу, і престиж, повністю забезпечити їй право на життя у всіх сферах, на всіх рівнях». Структура курсу може слугувати взірцем до наших днів. Перший змістовий модуль «Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спрямування» передбачав вивчення трьох основних тем: 1. Державна мова – мова професійного спрямування. 2. Основи культури української мови. 3. Стилі сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні. Під час вивчення другого модуля пріоритетними стали п'ять тем: 1. Спілкування як інструмент професійної діяльності. 2. Риторика і мистецтво презентації. 3. Культура усного фахового спілкування. 4. Форми колективного обговорення професійних проблем. 5. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації. Третій модуль присвячено питанням наукової комунікації як складової частини фахової діяльності: 1. Українська термінологія в професійному спілкуванні. 2. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні. 3. Проблеми перекладу і редагування наукових текстів [6].

У 2020 р. І. Гуменюк опублікувала цікаву статтю «Ретроспективний аналіз змісту навчання української мови за професійним спрямуванням». Авторка визнала відсутність належного аналізу та обґрунтування змісту порівняно нової навчальної дисципліни та підкреслила, що вона «з моменту її запровадження в навчальний процес ЗВО спричинила виникнення в науковому просторі низки неоднозначних трактувань її мети, призначення та змістового наповнення. Оскільки цей курс і сьогодні залишається єдиним мовознавчим курсом за більшістю освітніх програм підготовки студентів-нефілологів і водночас найбільш адаптивним та мобільним із погляду професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців, актуальною проблемою виявляється

з'ясування основних тенденцій у формуванні змісту УМзаПС, зокрема за ретроспективним вектором» [7, с. 61]. Зауважимо, що певна невідомість збереглася до наших днів. І. Гуменюк, аналізуючи тогочасні наукові дослідження, виокремлює основні напрями: праці загального плану; вивчення окремих технологій та підходів викладання; концептуальні дослідження, лінгводидактичні праці, вузькогалузеві дослідження. Ця класифікація може слугувати основою для подальших пошуків. Зауважимо, що авторка досліджувала цю тему майже 20 років. У 2022 р. опублікувала монографію [8], а в 2023 р. за спеціальністю 13.00.02 захистила докторську дисертацію «Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти». Заслуговує на схвалення оригінальна ідея написання хрестоматії (Гуменюк І. Хрестоматія наукових праць з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»). Відзначимо цікаве питання щодо авторства назви «Українська мова за професійним спрямуванням». У вищеназваній хрестоматії на чільному місці розміщена стаття С. Дорошенко «Новій навчальній дисципліні – нову концепцію», у якій підкреслено: «Більш як десятирічний досвід викладання курсу української ділової мови студентам-нефілологам довів доцільність введення його в професійну підготовку молодих спеціалістів різного фахового спрямування. Разом із цим діючі програми викликали справедливі нарікання на зміст цього навчального предмета, який своєю назвою обмежував можливості прищеплення навичок володіння літературною мовою у спеціальній сфері її застосування. Тому пропозицію щодо заміни курсу «Українська ділова мова» на «Українська мова (за професійним спрямуванням)» слід визнати цілком виправданою» [9, с. 7]. Зауважимо, що в 2004 р. була опублікована стаття Ірини Клименко «Формування мовленнєвої компетенції студентів під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки». 2004. № 1(60). С. 76–80).

Навіть цей перелік підкреслює важливість історії дидактики. Інформаційні втрати сприяють тому, що низку питань знову потрібно доводити як важливі та необхідні для сучасності. Окремого вивчення потребує процес поступового зменшення кількості годин, зміни пріоритетів, зменшення уваги до комунікації, культури мови, риторики, наукового стилю, переходу до граматичного складника.

Дедалі більша увага звертається на мовлення лікарів. Достатньо згадати такі відомі книги, як: Зливков В., Лукомська С. «Спис Гіппократа: Основи психології спілкування для медичних працівників»; Литвиненко Н.П., Місник Н.В. «Медичний термін у лінгвістичному аспекті»; Литвиненко Н.П., Місник Н.В. «Українська медична термінологія у фаховій мові лікаря»; Золотухін Г.О., Литвиненко Н.П., Місник Н.В. «Фахова мова медика»; Лещенко Т.О. «Професійна мова медика»; Кисіль Г.Г., Москаленко В.Ф., Нетяженко В.З., Мельник І.В. «Культура мовлення медика»; Лісовий М.І. «Культура професійного мовлення»; Шутак Л.Б., Навчук Г.В. «Культура усного спілкування медичного працівника»; Лещенко Т.О., Шарбенко Т.В., Юфименко В.Г. «Українська мова в медицині». В останні роки опубліковано нові праці таких авторів, як: Н.Б. Галіаш, Т.П. Мельник, О.С. Чабан, Л.В. Лимар, А.Е. Асанова, О.О. Хаустова, І.О. Франкова, О.П. Рогачевський, Є.В. Опря, Ю.Є. Белозерцева-Баранова, В.Г. Марічерда, Н.В. Кривцова, О.В. Казимір та ін.

Зауважимо значний вплив на поліпшення системи науково-методичного забезпечення, яку відіграли фахові журнали.

Підкреслимо необхідність вивчення теоретичної спадщини відомих лікарів. Маємо на увазі просвітницьку роботу М. Амосова. У 1993 р. відомий нефролог Л.А. Пиріг, який мав на той час 287 наукових публікацій, виступив у Львові на конференції «Актуальні проблеми медичної термінології» з доповіддю «Українська мова і термінологія як засіб спілкування українського лікаря», опублікував статті й тези: «Українська мова в лікарському середовищі: сучасний стан і перспективи» (1993 р.); «Українська медична термінологія: сучасний стан і перспективи» (1996 р.); «До питання професійно-гуманістичного формування сучасного українського лікаря» (1997 р.). Дослідники часто згадують одну з книг (Пиріг Л.А. Медицина і українське суспільство: збірка медико-публіцистичних праць. Київ, 1998) [10].

Новим викликом стає масове поширення штучного інтелекту, що потребує уточнення змісту навчальних предметів. Про актуальність проблеми свідчить і перша енцикліка, яку оприлюднив 25.05.2026 Папа Римський Лев XIV. У центрі уваги тема особистості й штучного інтелекту, інтегральне мислення, комунікація, не лише як обмін інформацією, а феномен культури [11].

Під час визначення змісту української мови за професійним спрямуванням необхідно звер-

нути увагу на зміни в загальноосвітніх школах. Ще в 2019 р. О. Авраменко в підручнику для 11-го класу «Українська мова» виокремив важливість творчих завдань, покликаних розвивати текстотворчі уміння й навички, послуговуватися мовними ресурсами, запропонував завдання для розвитку культури слова, мовної стійкості, удаło вибрав поетичні твори, збагатив текст біографічними довідками про видатних українців, звернув увагу на практичну риторичну.

Особливо важливими є об'єктивні висновки щодо проблемних питань професійної підготовки майбутніх лікарів. Прикладом може слугувати стаття «Компетентності здобувачів вищої медичної освіти в стимуляційному навчанні: порівняльний аналіз результатів ОСКІ за освітньою програмою «Медицина», автори якої зробили важливі для дидактики вищої школи висновки: «Загальний рівень фахової підготовки здобувачів вищої медичної освіти є достатньо високим, однак результати демонструють виражений дисбаланс між окремими клінічними компетентностями. Найбільш успішно студенти опанували процедурні та алгоритмізовані навички, тоді як когнітивні компетенції, зокрема інтерпретація ЕКГ та клінічне розпитування пацієнта, виявилися найменш сформованими. Кореляційний аналіз підтвердив відносну незалежність оцінюваних компетентностей: високі результати на одних станціях не є прогностичним маркером успішності на інших. Це свідчить про необхідність диференційованого підходу до оцінювання та корекції навчального процесу.

Отримані дані обґрунтовують доцільність цілеспрямованого посилення підготовки за визначеними проблемними компонентами, зокрема шляхом упровадження додаткових тренінгів із розвитку клінічного мислення та індивідуалізації освітньої траєкторії для студентів із низькими результатами» [12, с. 7]. Результати наших досліджень також підтверджують складність підготовки молодих фахівців до якісного проведення анамнезу, діалогічного спілкування, культури запитань, реакції на відповіді співрозмовника.

Розглянемо специфіку підготовки фахівців за спеціальністю «Нутриціологія». 13 грудня 2024 р. підписано Наказ № 27751 «Про затвердження Зміни № 14 до національного класифікатора ДК 003:2010». Згідно із цим документом, затверджено директиву, у якій наявний код КП 3223, професійна назва роботи «нутриціолог». На сайті МОЗ підкреслено, що «відповідні пропозиції було сформовано МОЗ на підставі сучасних європейських і світових практик, а також полі-

тик розвитку сфери охорони здоров'я України. Наступним етапом буде розроблення кваліфікаційних характеристик та/або професійних стандартів на вищенаведені професії». Зауважимо швидкість реакції приватних структур. У червні 2024 р. товариство з обмеженою відповідальністю заснувало «Міжнародний університет нутриціології та дієтології». Розуміючи скептичне ставлення працівників державних закладів вищої освіти до приватних структур, зауважимо, що в демократичному суспільстві окреслено відповідні правові аспекти, а конкуренція має чітко визначені переваги й недоліки. У газеті ТНМУ «Медична академія» 22.02.2022 опубліковано інтерв'ю з доценткою кафедри фармакогнозії з медичною ботанікою, кандидаткою фармацевтичних наук А. Савич «Нутриціологія: модний тренд чи наука?». Авторка підкреслила, що за сприяння професорки С.М. Марчишин на кафедрі фармакогнозії з медичною ботанікою для студентів фармацевтичного факультету денної та заочної форм навчання, а також студентів іноземного факультету у циклі вибіркових дисциплін запропоновано курс нутриціології.

Дослідники неодноразово зауважували низку невирішених проблем у системі професійної підготовки майбутніх лікарів. На чільному місці серед них питання змісту, логіка навчального процесу.

Результати. Система науково-методичного забезпечення навчального процесу розпочинається з обґрунтованої робочої програми, основою якої є перелік і логічна послідовність тем. Узагальнивши досвід минулих років, праці дослідників проблеми вивчення української мови за професійним спрямуванням, ми запропонували такий перелік: 1. Слово – поняття – термін – концепт. Основи лексикології. Слово в житті людини і суспільства. Державна мова. Вимоги до визначення головних понять. Медичні словники. Закономірності переходу від слова до поняття, терміну, концепту. Концепт «здоров'я»: теорія та практика. Система базових понять у нутриціології. 2. Мовленнява культура професіонала. Культура української мови. Поняття про функціональні стилі сучасної української мови. Типологія стилів (призначення, характерні ознаки, жанрові різновиди). Взаємодія функціональних стилів сучасної української мови у сфері фахового мовлення. Професійне спілкування у нутриціології. Точність і доречність використання мовних засобів. Характеристика помилок у фаховому мовленні. Медичний жаргон, суржик. 3. Основи медичної риторики. Риторика: минуле і майбутнє. Закономірності розвитку

медичної риторики. Практичне послуговування мовними засобами. Мистецтво і техніка публічного виступу. Доповідь, промова, лекція, повідомлення як жанри публічного виступу. Культура діалогу і мовний етикет нутриціолога. Презентація. Урахування вікових особливостей пацієнтів. Дитяча нутриціологія. Спілкування з учасниками бойових дій. «Заговори, щоб я тебе побачив». 4. Професійно-мовленнєве спілкування. Професійна лексика. Мовний етикет. Наголос у медичних термінах. Орфоепічна культура нутриціолога. Засади спілкування з колегами і пацієнтами у нутриціології. Мова реклами в нутриціології. Взаємодія з виробниками харчових продуктів. Помилкові дії у спілкуванні. 5. Анамнез у нутриціології. Інформаційна культура нутриціолога. Емпатія. Уміння слухати і чути пацієнта. Вимоги до анамнезу. Гетероанамнез. Методика і структура анамнезу: паспортна частина, скарги хворого, анамнез життя, загальний анамнез, анамнез хвороби. 6. Причини і наслідки ятрогенії. Поняття ятрогенії у медицині. Види ятрогенії. Ятрогенні наслідки. Передбачення негативних наслідків у нутриціології. Причини, характеристика, розпізнавання, профілактика ятрогенії. Основи біоетики у нутриціології. 7. Персонологічні аспекти спілкування. Діалог. Основи персонології. «Пізнай самого себе». Врахування індивідуальних особливостей співрозмовника. Вікові особливості співрозмовників. Передбачення та вирішення конфліктів. 8. Особливості нової редакції правопису. Українська літературна мова. Синтаксис і морфологія. Розмаїття акцентів, вимов, інтонацій. Графіка, орфографія, пунктуація. Іншомовні елементи. Запозичення з інших мов у нутриціології. 9. Протидія маніпуляції у процесі професійної діяльності. Маніпуляція: види, характеристика, протидія. Асертивність. План дій на випадок компрометації. Види маніпуляцій з інформацією у нутриціології. Розпізнавання хейту і фейків в Інтернеті. Заходи протидії неправдивим повідомленням. 10. Підвищення мовленнєвої компетенції нутриціологів. Компетенція та компетентність. Культура діалогу і мовний етикет нутриціолога. Усне і писемне мовлення. Електронні засоби перевірки тексту. Самовдосконалення. 11. Професійна документація в нутриціології. Система сучасного діловодства у нутриціології. Автоматизація документообігу. Резюме, заява, автобіографія, трудовий договір, контракт, трудова книжка. Організаційно-розпорядчі документи. Ділове листування. 12. Електронні засоби взаємодії у нутриціології. Сучасні інформаційні технології у нутриціології. Взаємодія з пацієнтами, колегами,

представниками фірм. Авторський сайт. Безпека в Інтернеті. Кіберагресія. Персональна кібергігієна. Аналіз листів, що містять ознаки фішингу. Характеристика пошукових платформ. Протидія хакерським атакам. Розмежування використання особистої та службової поштових скриньок. 13. Промоція здоров'я. Пропаганда здорового способу життя. Зміст, форми, методи популяризації здоров'я. Реклама медичних засобів: переваги і недоліки. Презентація і самопрезентація у нутриціології. Ефективність використання соціальних мереж. Відповідальне оприлюднення інформації. 14. Основи академічного письма. Мета і завдання академічного письма. Науковий стиль. Наукова мова у нутриціології. Структура і види наукового тексту. Редагування тексту. Мовні засоби у процесі презентації результатів дослідження. Тези, стаття. Покликання. Рецензія і відгук. 15. Алгоритм повідомлення поганих новин. Загальні правила комунікації у складних ситуаціях. Особливості комунікації з пацієнтами похилого віку. Кризові та конфліктні ситуації у взаємодії «лікар – пацієнт». Конфлікт між пацієнтом і медичним персоналом. Управління конфліктами у медичних закладах. 16. Особливості професійного спілкування лікаря з родичами пацієнтів. Складні випадки слововживання у дієтотерапії. Мовний етикет під час первинної консультації: установлення контакту, вербальні засоби виявлення емпатії та формування довіри. Етичні та деонтологічні аспекти мовлення: толерантність, недискримінаційна лексика (уникнення фетшеймінгу) та збереження конфіденційності у розмові. 17. Помилкові дії у філології та мовознавстві в контексті нутриціології. Техніки подолання психологічного опору пацієнта: мовні конструкції для мотивації за зміни раціону та відмови від шкідливих харчових звичок. Професійне електронне листування: етикет та правила комунікації з клієнтами. Аналіз та критика псевдонаукових харчових міфів: мовні інструменти спростування неправдивої інформації. 18. Логоterapia в нутриціології. Специфіка спілкування з особливими групами пацієнтів: особливості мовлення у роботі з вагітними, спортсменами, літніми людьми та батьками дітей із розладами харчової поведінки. Офіційно-діловий стиль у роботі нутриціолога: ведення медичних карт, написання експертних висновків та направлень до суміжних спеціалістів. Підготовка та проведення публічного виступу: ораторське мистецтво для презентації лекцій про здоровий спосіб життя, вебінарів та майстер-класів. 19. Лексико-семантичні процеси в клінічній дієтології та нутриціології.

Мовний етикет під час первинної консультації. Стратегії збору харчового анамнезу (опитування): формулювання відкритих та закритих запитань для детального аналізу харчових звичок пацієнта. Граматичні норми у професійному тексті. Аббревіатури та скорочення в нутриціології. 20. Підсумкова студентська науково-практична конференція. Після обговорення в групі, консультацій із викладачем студенти вибирають тему конференції, яка поєднує актуальні питання української мови і майбутньої професійної діяльності. Оргкомітет готує програму конференції та затверджує регламент. Конференцію проводять студенти. Виступ на конференції є обов'язковою передумовою для підсумкової оцінки.

Упродовж останніх років розгортається дискусія щодо коректного використання можливостей штучного інтелекту. На пропозицію до системи «Gemini» підготувати рецензію на перелік із двадцяти тем ми отримали миттєву відповідь. П'ять позитивних аспектів не можуть не тішити автора. Судіть самі: «1. **Глибока професійна орієнтація та міждисциплінарність.** Програма не обмежується сухою теорією мови, а гармонійно впливає специфіку нутриціології. Розглядаються такі фундаментальні для професії поняття, як концепт «здоров'я», система понять нутриціології, збір харчового анамнезу та ведення медичних карт. 2. **Актуальність та етична чутливість комунікації.** Надзвичайно цінним є включення тем, що відображають сучасні суспільні виклики: особливості спілкування з учасниками бойових дій, пацієнтами похилого віку, вагітними та батьками дітей із розладами харчової поведінки (РХП). Окреме схвалення викликає увага до недискримінаційної лексики та уникнення фетшеймінгу. 3. **Фокус на цифрову грамотність та кібербезпеку.** У темах 12 та 13 детально розбираються інструменти роботи в Інтернет-просторі, які є критичними для сучасного нутриціолога: ведення авторського сайту, просування в соцмережах, розпізнавання фішингу та захист від кіберагресії і хейту. 4. **Формування психологічної стійкості (асертивності).** Теми 9 та 15 навчають студентів протидіяти маніпуляціям, діяти в умовах компроматації, екологічно вирішувати конфлікти та володіти алгоритмом повідомлення поганих новин, що є невіддільною частиною медико-консультативної практики. 5. **Практична підсумкова атестація.** Завершення курсу у формі студентської науково-практичної конференції (Тема 20) є чудовим інтерактивним методом. Це дає студентам змогу на практиці продемонструвати навички публічного виступу, аргументації та

академічного письма, які закладалися протягом усього навчання». Нас не особливо вражає перелік позитивних оцінок, хоча, правду кажучи, приємно, тим більше що в науці рідко почуєш добре слово за життя. Це є вартісним скоріше з погляду аналізу техніки маніпуляції авторською увагою. Тим більше що на завершення комп'ютерна система пропонує висновок: «Запропонований тематичний план має виражене практичне спрямування, демонструє високий рівень актуальності та інноваційності. Після усунення текстових дублювань і оптимізації логічної послідовності тем програма може бути рекомендована до впровадження в освітній процес для підготовки фахівців за спеціальністю».

Значно більшу зацікавленість викликають п'ять критичних зауважень, про які ми просили (зберігаємо стиль написання): «1. **Дублювання окремих тем та елементів змісту.** У програмі помітні повтори, які варто оптимізувати для економії навчального часу. Наприклад, «Культура діалогу і мовний етикет нутриціолога» дослівно повторюється в Темі 3 та Темі 10. Так само «Мовний етикет під час первинної консультації» дублюється в Темі 16 та Темі 19. 2. **Хаотичність та порушення логіки викладу (структуризації).** Тема 8 («Особливості нової редакції правопису») та Тема 17 («Помилкові дії у філології...») виглядають дещо відірваними від загального контексту всередині курсу. Питання орфографії, правопису та запозичень логічніше перенести на початок програми (ближче до Тем 1 та 2), а не вставляти між психологічними аспектами анамнезу, конфліктології та маніпуляцій. 3. Дисбаланс обсягу тем та їх назв. Деякі теми сформульовані дуже масштабно (наприклад, Тема 2 «Мовленнєва культура професіонала» або Тема 4 «Професійно-мовленнєве спілкування»), через що вони частково поглинають зміст наступних, більш вузьких тем (таких як Тема 16 чи 19). Назви тем потребують більшої уніфікації. 4. **Нечітке формулювання Тем 17.** Назва «Помилкові дії у філології та мовознавстві в контексті нутриціології» звучить дещо штучно та заплутано. Водночас наповнення цієї теми (мотиваційні конструкції, критика псевдонаукових міфів) є надзвичайно корисним. Рекомендується змінити назву теми на більш прикладну, наприклад «Мовні інструменти спростування псевдонаукових міфів та подолання психологічного опору пацієнта». 5. **Брак уваги до специфіки латинської термінології.** Оскільки нутриціологія тісно пов'язана з анатомією, біохімією та фармакологією, у темах, присвячених медичним термінам (Тема 1, Тема 4,

Тема 19), доцільно було б окремо прописати специфіку адаптації, транслітерації та наголошування латинізмів та міжнародних номенклатурних назв в українській мові».

Розглянемо зміст зауважень. За перше потрібно подякувати і врахувати. Над другим зауваженням вартує подумати. Восьма тема зумовлена переходом до писемної культури. Дискусійними є третє і четверте зауваження. Особливу зацікавленість викликало п'яте зауваження. Штучний інтелект не врахував, що латинська мова вивчається як окремий предмет, має достатню кількість годин. Скоріше за все, щоб виконати завдання, штучний інтелект «придумав» його, щоб полегшити собі роботу.

Фахівці звертають увагу на необхідність більшої кількості питань граматичного спрямування. Ми вирішуємо це питання за допомогою узагальненої інформації до кожної теми у вигляді повторення шкільної програми з відповідними прикладами фахового спрямування.

Висновки та перспективи дослідження. Аналізуючи дидактичні аспекти вивчення української мови за професійним спрямуванням, насамперед необхідно звернути увагу на мету навчальної дисципліни. На нашу думку, на часі розглянути питання про вивчення української мови за медичним спрямуванням. Це дасть змогу чіткіше визначити пріоритетні завдання, логічну структуру, послідовність тем. Викладачі медичного університету, маючи, як правило, недостатню кількість годин, не можуть змагатися з філологічними факультетами, не вартує також повторювати шкільну програму. Упродовж останніх років на

стоматологічному факультеті ТНМУ ми запропонували декілька змін. На першому місці, дотримуючись релігійних засад, знаходиться слово, українське слово. Пізніше приходить пора на відому тріаду: поняття – термін – концепт. Це своєрідний фундамент. Тоді студенти починають усвідомлювати глибину звичних слів, їх походження: виховання (захвати людину від зла); освіта для світла і світу; школа (у шумерів відпочинок); університет (єдність) тощо. Після цього приходить пора на ключові медичні поняття: здоров'я, анамнез, ятрогенія, лікар, медицина та ін. Наступним кроком є перехід до речень рівня «Пізнай самого себе» і текстів. Окрім фахових статей, звертаємо увагу на поезію. Тоді студенти усвідомлюють, що В. Симоненко шукав у Львові, яка буква найважливіша у вірші Л. Костенко «Було таке. Я мусила збрехать», відмінність між словами «Несказане лишилось несказаним». Для кожної теми передбачено творчі завдання, робота з фаховими медичними журналами. У центрі уваги – культура діалогу, підготовка до фахового спілкування, поширення інформації про здоровий спосіб життя. На перших заняттях студенти вибирають тему дослідження. Це забезпечує перехід до розуміння елементів академічного письма, уміння готувати тези на студентську наукову конференцію, ставити запитання до експертів. Перегляду потребує система підсумкового контролю. Тести можуть слугувати лише елементом перевірки засвоєння знань, адже у професійній роботі тестів немає, а є спілкування з хворим і його родиною, взаємодія з колегами, соціальним середовищем.

Список літератури:

1. Українська мова за професійним спрямуванням: Охорона здоров'я. Медицина : підручник / С. М. Луцак та ін. ; за ред. С. М. Луцак. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Медицина, 2025. 351 с. 2. Професійна лінгводидактика в контексті особистісної парадигми : монографія / А. В. Вихрущ та ін. ; за ред. А. В. Вихруща, К. Л. Стефанишин. Тернопіль : ТНМУ, 2022. 282 с.
3. Культура мови: від теорії до практики : монографія / Л. Струганець та ін. ; за ред. Л. Струганець. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. 216 с.
4. Тишковець М. П., Мельник Т. П., Новіцька О. І., Заліпська І. Я. Українська мова (за професійним спрямуванням) : практикум для здобувачів вищої фармацевтичної освіти. Тернопіль : ЗАДА ПРІНТ, 2025. 112 с.
5. Гуменюк І. М., Білавич Г. В. Українська мова за професійним спрямуванням : навчально-методичний посібник Змістовий модуль. Вид. 4-е, випр. і доп. Івано-Франківськ : ТУР-ІНТЕЛЕКТ, 2014. 216 с.
6. Про затвердження програм навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1150290-09#Text>
7. Гуменюк І. Ретроспективний аналіз змісту навчання української мови за професійним спрямуванням. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 22. С. 60–66. DOI: 10.15330/msuc.2020.22.60-66
8. Гуменюк І. М. Становлення і розвиток методики навчання української мови за професійним спрямуванням : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2022. 416 с.
9. Гуменюк І. Хрестоматія наукових праць із курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Частина I (1994–2010 рр.). Івано-Франківськ, 2022. 224 с.
10. Пиріг Любомир Антонович. Бібліографія. URL: <https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/tainacan-items/271/128966/Pyrih-Liubomyr-Antonovych.-Biobibliohrafiia.pdf>

11. Stolica Apostolska. (2026, May 15). Encyklika Magnifica Humanitas Ojca Świętego Leona XIV «O trosce o osobie ludzką w dobie sztucznej inteligencji». Vatican. URL: <https://www.vatican.va/content/leo-xiv/pl/encyclicals/documents/20260515-magnifica-humanitas.html>
12. Кучин Ю. Л., Бойко Ю. М. Компетентності здобувачів вищої медичної освіти в симуляційному навчанні: порівняльний аналіз результатів ОСКІ за освітньою програмою «Медицина». *Медицина та фармація: освітні дискурси*, 2026. (2), 3–8. <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2026-2-1>

References:

1. Lutsak, S. M. (Ed.), Lytvynenko, N. P., Turhan, O. D., Lisovyi, M. I., Melnychuk, O. M., Misnyk, N. V., Navchuk, H. V., Rodchyn, Z. Ya., Sydorenko, O. V., Silevych, L. I., Solovii, U. V., Cherkes, N. D., Shutak, L. B., Yukalo, V. Ya., Vasylevych, R. Ya., & Pysarenko, L. M. (2025). *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam: Okhorona zdorovia. Medytsyna [Ukrainian language for professional purposes: Health care. Medicine]* (2nd ed.). Kyiv, Ukraine: VSV Medytsyna.
2. Vykhreshch, A. V., Havryshchak, I. I., Hnatyshyn, S. I., et al. (2022). *Profesiina linhvodydaktyka v konteksti osobystisnoi paradyhmy [Professional linguodidactics in the context of the personality paradigm]*. Ternopil, Ukraine: TNMU.
3. Struhanets, L. (Ed.), Bobesiuk, O., Veremchuk, O., et al. (2022). *Kultura movy: vid teorii do praktyky [Language culture: From theory to practice]*. Ternopil, Ukraine: Navchalna Knyha – Bohdan.
4. Tyshkovets, M. P., Melnyk, T. P., Novitska, O. I., & Zalipska, I. Ya. (2025). *Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam): praktykum dla zdobuvachiv vyshchoi farmatsevtichnoi osvity [Ukrainian language for professional purposes: Practical course for students of higher pharmaceutical education]*. Ternopil, Ukraine: TOV ZAZA PRINT.
5. Humeniuk, I. M., & Bilavych, H. V. (2014). *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam [Ukrainian language for professional purposes]* (4th ed.). Ivano-Frankivsk, Ukraine: PP TUR-INTELEKT.
6. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2009). *Pro zatverdzhennia prohram navchalnoi dystsypliny «Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam)» [On approval of the curriculum for the discipline «Ukrainian language for professional purposes»]*. Retrieved from Verkhovna Rada of Ukraine
7. Humeniuk, I. (2020). Retrospektyvnyi analiz zmistu navchannia ukraïnskoi movy za profesiinym spriamuvanniam [Retrospective analysis of the content of teaching Ukrainian language for professional purposes]. *Hirska Shkola Ukrainskykh Karpat*, 22, 60–66. <https://doi.org/10.15330/msuc.2020.22.60-66>
8. Humeniuk, I. M. (2022). *Stanovlennia i rozvytok metodyky navchannia ukraïnskoi movy za profesiinym spriamuvanniam [Formation and development of the methodology of teaching Ukrainian language for professional purposes]*. Ivano-Frankivsk, Ukraine: Prykarpatskyi Natsionalnyi Universytet imeni Vasylia Stefanyka.
9. Humeniuk, I. (2022). *Khrestomatiia naukovykh prats z kursu «Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam». Chastyna I (1994–2010 rr.) [Reader of scholarly works for the course «Ukrainian language for professional purposes». Part I (1994–2010)]*. Ivano-Frankivsk, Ukraine: Elektronne vydannia.
10. Pyrih, L. A. (n.d.). *Bibliohrafiia [Bibliography]*. Electronic Medical Library of Ukraine. Retrieved from: <https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/taianacan-items/271/128966/Pyrih-Liubomyr-Antonovych.-Biobibliohrafiia.pdf> Electronic Medical Library of Ukraine
11. Stolica Apostolska. (2026, May 15). *Encyklika Magnifica Humanitas Ojca Świętego Leona XIV «O trosce o osobie ludzką w dobie sztucznej inteligencji» [Encyclical Magnifica Humanitas of Pope Leo XIV «On care for the human person in the age of artificial intelligence»]*. Vatican. Retrieved from Vatican
12. Kuchyn, Yu. L., & Boiko, Yu. M. (2026). Kompetentnosti zdobuvachiv vyshchoi medychnoi osvity v symuliatsiinomu navchanni: porivnialnyi analiz rezultativ OSKI za osvitnoiuh prohramoiu «Medytsyna» [Competencies of higher medical education students in simulation-based learning: Comparative analysis of OSCE results in the Medicine educational program]. *Medytsyna ta Farmatsiia: Osvitni Dyskursy*, 2, 3–8. <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2026-2-1>

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.09.2026